

Nr 195.

Av herr **Håstad m. fl.**, om anvisande av medel till en hyllningsgärd från riksdagen till det färöiska lagtinget.

Under år 1948 inträdde en genomgripande förändring av Färöarnas och färöingarnas ställning i det danska riket genom den tidigare av Färöarnas lagting godkända och i mars av danska riksdagen beslutade »Lov om Færøernes Hjemmestyre», vilken trädde i kraft den 1 april.

Färöarna ha i mycket haft en med Island parallell historisk utveckling. På ögruppen bosatte sig från början av 700-talet en huvudsakligen från västra Norge stammande befolkning, som där bildade ett bondesamfund, vilket samlades under ett gemensamt ting omkring år 900 i Tórshavn och vilket efter hand anknöts närmare till Norge och blev ett den norske konungens skattland. Med de övriga norska skattländerna i Västerhavet följde Färöarna, då Norge förenades med Danmark och tidvis även med Sverige under en konung. En avgörande vändpunkt i den fåtaliga öbefolkningens öden inträdde med reformationen, då — i motsats till Island men i likhet med Norge — den religiösa förkunnelsen övergick till icke folkets men väl den danske konungens och även de nya prästernas modersmål. Från detta tidsskede upphörde det gamla norröna språket att vara skriftspråk och ersattes liksom i Norge med danskt skriftspråk. Efter hand knöts det lilla landets styrelse allt närmare till Köpenhamn, och i samma mån försvagades förbindelserna med Norge, vilka varit koncentrerade på Bergen. Under flera århundraden voro dessutom Färöarna ett praktiskt taget avstängt och instängt land genom ett handelsmonopol, vilket även när det var som bäst förhindrade fri ekonomisk utveckling och hos befolkningen skapade en känsla av beroende, som inte undgick att sätta prägel på folket.

När Norge skildes från Danmark 1814 och förenades med Sverige, följde enligt fredsslutet i Kiel de ännu återstående gamla norska skattlanden med Danmark. 1816 nedlades i samband med en allmän dansk domstolsreform öarnas gamla lagting, som vid sidan av rättsskipningen även under enväldet i viss mån fungerat som ett politiskt kontrollorgan. I samband därmed försvann även det gamla lagmansämbetet, som varit besatt med infödda färöingar. I gengäld inrättades ett danskt amtmansämbete, och under 1800-talet fingo Färöarna efter hand alltmera ställningen som ett danskt amt. När i mitten av seklet det danska rikets uppbyggnad på ett avgörande sätt förändrades i samband med övergången från envælde till styrelse under medverkan av valda folkrepresentanter, inträdde en avgörande skillnad i

Färöarnas och Islands ställning. Medan islänningarna fingo tillfälle att själva utöva inflytande på sin ställning och uppnådde, att en egen politisk folkrepresentation upprättades, tilldelades färingarna otillsporda representation i den nya danska riksdagen. Visserligen återupprättades därefter 1852 öarnas lagting, nu som en folkvald församling. Dess ställning blev dock i väsentliga hänseenden densamma som ett danskt amtråds. Likväl erhöll lagtinget med hänsyn till öarnas säregna förhållanden rätt att taga initiativ till lagstiftning liksom också möjlighet att granska danska lagförslag eller lagar avsedda att gälla för Färöarna. I själva verket kom också lagtinget efter hand att utöva ett vida större inflytande än ett vanligt danskt amtsråd och blev av stor betydelse för den nationella utvecklingen.

Av stor betydelse för utvecklingen blev även upphävandet av handelsmonopolet 1856. Därmed öppnades möjligheter för tillkomsten av ett omfattande färöiskt storsjöfiske, som väl hotade att bryta ned den gamla konservativa, starkt färöiskt präglade bondekulturen men som höjde levnadsstandarderna och möjliggjorde en stark folkökning — medan folkmängden 1801 var 5 265 och vid monopolhandelns upphävande 8 651, uppgår den nu till omkring 30 000.

Under den kulturbrytning som inträdde utsattes färöisk egenart och färöiskt språk för stora risker, till vilka även det danska ämbets-, kyrko- och skriftspråket bidrog, vilket nu efter hand även skulle sätta sin prägel på den folkundervisning som organiserades. Särskilt i Tórshavn började talspråket att förfalla genom upptagande av rent danska ord och former.

Men denna utveckling möttes av en nationell rörelse, vars första grund redan lagts i slutet av 1700-talet av färingen Jens Christian Svabo genom uppteckning av en stor del av Färöarnas väldiga medeltida folkviseskatt och språkmannen W. U. Hammershamb, som fullföljde upptecknandet av den rika muntliga traditionen men även gav en fast form åt språket genom en arkaiserande rättskrivning, vilken lät dess nära släktskap med isländskan tydligt framträda trots de starka förändringar i uttalet, som inträtt under århundraden av isolering och avsaknad av skriven litteratur på det egna språket. På 1800-talet tar den nationella rörelsen fast form, till att börja med som ett försvar för språket men snart med det vidare, men ännu oklart formulerade och insedda syftet att göra färingarna »självbjargnir í öllum lutum», d. v. s. i stånd att i alla hänseenden reda sig på egen hand. Redan tidigt hade Jóannes Patursson från Kirkjubö framträtt som en ivrig och inspirerande ledare. I början av detta sekel gav han genom sin skrift »Färösk Politik» (1903) rörelsen en statsrättslig motivering i tydlig anslutning till de isländska statsrättsliga åskådningar, som i mitten av 1800-talet förts fram av Jón Sigurdsson såsom underlag för Islands politiska frigörelse. När Jóannes Patursson några år senare av den dåvarande danska venstregeringen lyckades utverka ett medgivande om utvidgad självstyrelse för Färöarna, gav detta upphov till en splittring i två partier:

sambandspartiet, som ville fortsatt nära förbindelse med Danmark, och självstyrelsepartiet.

Av den genom personliga motsättningar skärpta splittringen följde årtionden av inre motsättningar, som mer än danskt motstånd försvårade den färöiska självstyrelsens gradvisa utveckling. Efter hand undergrävdes dock inifrån sambandspartiets huvudsakligen av ekonomiska hänsyn framkallade motstånd mot vidgad självstyrelse genom den fortsatta efter förhållandena storslagna utvecklingen av det färöiska kulturarbetet på det egna språkets grund. Samtidigt vållade den inre striden — men även vissa danska strävanden att betrakta och behandla färingarna som en del av danska folket — en radikaliserings delar av självstyrelsepartiet under Jóannes Patursson, vilken till slut ledde till detta partis splittring.

När numera sambandspartiet, självstyrelsepartiets återstod och det färöiska socialdemokratiska partiet kunnat enas om en vittgående färöisk självstyrelse, så har detta skett under motstånd från det nytillkomna så kallade folkpartiet, vilket med en avsevärd minoritet av befolkningen bakom sig krävt full självständighet. En bidragande orsak till den nya ordningen blev andra världskriget, under vilket Färöarna var besatt av brittiska styrkor och Danmark av tyska. Under det härigenom vållade avbrottet i förbindelserna utövade den danske amtmannen i samförstånd med lagtinget dansk regeringsmyndighet medan lagtinget å sin sida utövade en lagstiftningsrätt, som författningsmässigt tillkom danska riksdagen. Den av yttre nödtvång vidgade självstyrelsen behölls i väsentliga hänseenden som ett provisorium efter krigets slut och utgjorde bakgrunden till den nu träffade uppställningen. På dansk sida har enighet mellan partierna rått om densamma. Man har även låtit förstå, att Danmark icke kommer att göra motstånd, om färingarna i framtiden ge klart uttryck åt en önskan om rikssambandets upphörande.

Enligt den nya självstyrelselagen utgöra Färöarna »et selvstyrende Folkesamfund i det danske Rige». I enlighet härmed övertar det färöiska folket genom sin folkvalda representation, lagtinget, och en av detta upprättad »Forvaltning, Landsstyret, indenfor Rigsenheden Ordningen og Styrelsen av færøske Særanliggender som angivet i denne Lov», d. v. s. i självstyrelselagen.

I princip äro enligt lagen vissa på en särskild förteckning angivna ärenden färöiska »særanliggender». Beträffande dessa ärenden kunna Färöarna, när de så önska, överta lagstiftning och administration på villkor att de även överta de därmed förenade utgifterna. Å andra sidan äro Färöarna skyldiga att överta på denna förteckning uppförda ärenden, när riksmyndigheterna så begära.

Dessa i princip färöiska lagstiftnings- och förvaltningsärenden omfatta bland annat alla frågor rörande Färöarnas egen författning inom självstyrelselagens ram, t. ex. bestämmelser om lagtinget och den administrativa styrelsen, om val och om formerna för färöiska lagars tillkomst och utfär-

dande, samt vidare frågor rörande kommunerna, hälso- och sjukvård, social vård och försäkring, direkta och indirekta skatter, skolväsendet, arkiv, bibliotek och museer, trafikförhållanden, jordbruk och fiske, näringslivet i övrigt jämte frågor om priskontroll, ransonering, rusdrycksförsäljning m. m. Enligt denna lista omfattar självstyrelsen även »Bevillingsret og i det hele Dispositionsret over alle egne Indtægter».

På en annan förteckning äro uppförda andra grupper av ärenden rörande vilka ytterligare förhandlingar skola föras mellan Färöarna och riksmyndigheterna, innan man slutgiltigt avgör, om och i vilken omfattning de skola hänföras till »særanliggender». Denna förteckning omfattar frågor rörande kyrkan, polisen, råvarufyndigheter, radio, luftfart, den färöiska jordfonden samt import- och exportkontroll.

De lagbestämmelser, som antas av lagtinget och utfärdas av landsstyrelsens ordförande, kallas lagtingslagar.

Riksmyndigheterna äga alltjämt beslutanderätt i frågor, som beröra rikets förhållande till utlandet. Men det färöiska »hjemmestyret» får ökat inflytande på sådana utrikesärenden, som ha särskilt intresse för Färöarna. En sakkunnig beträffande Färöarnas förhållanden kan på färöisk önskan tillsättas i danska utrikesdepartementet, och på färöisk bekostnad kunna särskilda tjänstemän placeras i den danska utrikesrepresentationen i länder, där Färöarna ha särskilda ekonomiska intressen. Tillfälle skall vidare beredas att göra Färöarnas särskilda intressen gällande vid förhandlingar om handels- och fiskeavtal. I fråga om särskilda färöiska ärenden kan danske utrikesministern, om det ej anses oförenligt med rikets intressen, även bemyndiga representanter för »hjemmestyret» att efter därom framställd önskan direkt föra förhandlingar under medverkan av utrikestjänsten.

Om tvivel uppstår rörande den färöiska självstyrelsens kompetens i förhållande till riksmyndigheterna, förelägges frågan en skiljenämnd sammansatt av två av danska regeringen och två av färöiska »landsstyret» utsedda medlemmar samt tre av danska högsta domstolens president utpekade domare i denna domstol. Om enighet nås mellan de fyra förstnämnda nämndledamöterna, är frågan slutligt avgjord. I motsatt fall avgöres den av de tre juristerna. I avvaktan på skiljenämndens ständpunktstagande kan danske statsministern suspendera ett beslut, som förelagts nämnden.

Förslag till rikslagar, vilka innehålla stadganden som enbart beröra Färöarna, skola underställas den färöiska självstyrelsen för yttrande, innan de framläggas för danska riksdagen. I övrigt skola rikslagar, som beröra lokala färöiska förhållanden, underställas självstyrelsen för yttrande, innan de sättas i kraft för Färöarna. När tvingande omständigheter förhindrat dylika remisser, skall lagen dock snarast översändas till självstyrelsen för yttrande. På motsvarande sätt förfares med traktater och andra internationella avtal, som underställas danska riksdagen och som beröra särskilda färöiska intressen. Efter förhandlingar kan avtal träffas mellan riket och den färöiska självstyrelsen om i vilka fall och i vilken omfattning det är

möjligt att på områden, som äro av gemensam natur, på den färöiska självstyrelsen överlåta att utfärda närmare bestämmelser för speciella färöiska förhållanden och att på ifrågavarande områden även överta administrationen.

Amtmansämbetet nedlägges. I stället tillkommer en »Rigsombudsmand». Denna är rikets högste representant på Färöarna och chef för riksmyndigheterna där. Han äger att delta i lagtingets förhandlingar, när dessa beröra gemensamma frågor.

På flera olika sätt ges uttryck åt det färöiska folkets ställning som en särskild nation. Huvudspråket är färöiska, men »dansk skal læres godt og omhyggeligt», och även danska skall kunna begagnas i alla offentliga sammanhang. En särskild färöisk flagga har erkänts — den är vit med blåkantat rött kors — och självstyrelsen utfärdar bestämmelser om dess begagnande på Färöarna och på färöiska fartyg. I på Färöarna utställda danska pass för färöingar skall under »Dansk» och »Danmark» tillfogas »Føroyingur» och »Føroyar».

Färöarna behålla emellertid sin representation i danska riksdagen, vilken i folketinget ökats till två mandat.

Det har även tidigare stått klart, att färöingarna genom utvecklingen av ett eget språk och en särpräglad odling blivit ett folk för sig. De senaste hundra årens ekonomiska och samhällsliga utveckling på öarna jämte tillkomsten av ett eget skriftspråk, som blivit bärare av en modern färöisk andlig kultur, har kommit det färöiska folket att trots sin fåtalighet allt tydligare framstå såsom en nordisk nation vid sidan av de övriga. Genom tillkomsten av den nya självstyrelselagstiftningen, som upphöjt det färöiska lagtinget till en lagstiftande församling med vidsträckta fullmakter och vid dess sida ställt ett organ, vilket i verkligheten är en färöisk regering, har denna utveckling erhållit en formell bekräftelse, vilken det är skäl att uppmärksamma även i Sverige.

På svensk sida har särskilt riksdagen anledning att hugfästa tillkomsten av en sjätte nordisk lagstiftande folkrepresentation.

När 1930 det isländska alltinget firade sitt 1 000-årsminne, deltog Sveriges riksdag i hyllningarna genom att efter förslag av kamrarnas herrar talmän överlämna en minnesgåva, bestående dels av ett svenskt kulturbibliotek, omfattande ett urval böcker i svensk historia, geografi, konst, litteraturhistoria m. m., inalles 481 nummer, varav många i flera volymer, dels av en för ändamålet framställd reproduktion i ljustryck på pergament av den s. k. Uppsala-Eddan jämte 500 exemplar på gott papper, dels slutligen av en i möjligaste mån fullständig samling i Sverige utgivna skrifter om Island, dess historia, språk, litteratur m. m. För ändamålet beslöt riksdagen att bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att av förslagsanslaget till riksdags- och revisionskostnader samt kostnader för riksdagens hus utanordna ett belopp av förslagsvis 25 000 kronor till anskaffande av en lämplig hyllningsgård. Följande år ställde riksdagen ur samma anslag till för-

fogande ett belopp av ytterligare högst 16 000 kronor för att bekosta en vetenskaplig bearbetning av Uppsala-Eddan.

Det färöiska lagtinget firar visserligen nu intet 1 000-årsminne. Men genom föregångaren, det ursprungliga färöiska alltinget på Tingsnäset i Tórshavn, gå dess rötter längre tillbaka i tiden än 1 000 år. Det synes med hänsyn härtill lämpligt, att riksdagen hyllar det färöiska lagtinget med en gård av liknande slag som den, som 1930 överlämnades till det isländska alltinget. Väl torde det icke finnas skäl att sammanbringa någon samling av den relativt knappa litteratur om Färöarna, som finnes på svenska. Däremot skulle det säkerligen vara av stort värde ur såväl färöisk som svensk synpunkt att överlämna en för svensk kultur i dag och svensk kulturutveckling genom tiderna representativ boksamling, i all synnerhet som Färöarnas mer än hundraåriga välordnade landsbibliotek av ekonomiska skäl icke varit i stånd att i så stor omfattning som hade varit önskvärt med sina samlingar införliva på svenska utgiven litteratur. Skäl finnes även att utgiva en eller flera i Sverige förvarade medeltida handskrifter, vilka ha särskilt intresse för Färöarna. I pergamenthandskriften nr 33 kvarto i kungliga biblioteket ingår på sex sidor originalet till hertig, sedermera konung Håkon Magnussons s. k. retterbod för Färöarna, benämnt Seydabrævid. Detta lagtillägg, som främst reglerar den för öarna viktiga fåraveln men även andra jordbruksförhållanden, har i väsentliga delar behållit sin giltighet ända fram i vår tid. Seydabrævid, vilket är den enda stora medeltidsurkund som särskilt rör Färöarna, innehåller viktiga upplysningar om samhälls- och rättsförhållanden för 650 år sedan. Av Seydabrævid föreligger även en annan redaktion i Lunds universitetsbibliotek. Den upptar tio vackert skrivna pergamentsidor med illuminerade anfanger i en volym Hist. Lit. 12 folio. I den först nämnda Stockholms-volymen ingå även två andra, kortare dokument av särskilt intresse för Färöarna. Ingående redogörelse för de här nämnda handskrifterna liksom också avtryck av deras texter ingå i *Diplomatarium Færøense I*, utgiven 1907 av Jakob Jakobsen.

Under återopande av det ovan anförda hemställes,

att riksdagen må bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att av förslagsanslaget till riksdags- och revisionskostnader samt kostnader för riksdagens hus utanordna ett belopp av förslagsvis högst 25 000 kronor till anskaffande enligt här angivna riktlinjer av en hyllningsgård från riksdagen till det färöiska lagtinget.

Stockholm den 22 januari 1949.

Elis Hästad.

Rolf Edberg.

Bertil von Friesen.

Harald Andersson

i Dunker.